

**AT KÜLTÜRÜ İLE İLGİLİ, M. Ö. 14 ÜNCÜ YÜZYILDAN
NİPPUR'DA BULUNMUŞ AKATÇA METİNLERİN
TERCEME VE İZAHİ**

Dr. KEMAL BALKAN

Sumeroloji Doçenti

Milâttan önce ikinci binin başlarında Önasya'ya akın eden kavimlerin şarktan getirdikleri at koşulu hafif harp arabası, istilâcıların üstünlüğünü sağlayan ve o zamana kadar bu sahada hâkim olan siyasî, ictimai ve iktisadî nizamın süratle çökmesini intac eden âmillerden başlıcası olmuştur. Bu suretle eskilerin yerini alan feodal bünyeli yeni devletlerin bariz vasıflarından biri de harp arabaları ile mücehhez kuvvetlere mâlik olmalarıdır, 2000'den önce Önasya'da atın hangi tarihte görüldüğü münakaşalıdır¹. Bu hususta Potratz'ın mütalâasına göre, Mezopotamyada üçüncü binin başlarında Cemdet Nasr devri yazılarında Sumerce at kelimesine tesadüf edilmiştir. Elam'da ise kap ve kemikler üzerindeki resimlerden anlaşıldığına göre aynı tarihlerde, hatta daha önceki bir devirde tanınmıştı. Ur standardı ve Akralar steli gibi eserler, üçüncü binin ilk yarısında Eski Sumer devletleri zamanında Babilonya'da atın harp arabasına koşulduğunu isbat etmektedir. Bunu takip eden zamanda seyrek tesadüf edilmekle beraber Eski Babil devrinde tekrar ortaya çıkmıştır. İlk görüldüğü andan bu zamana kadar at daha ziyade sarayın ve yüksek tabakanın malı olarak kalmış halka geçmemiş, iktisadî sahada bir rolü olamamıştır. Eski Sumer çağının manevra kabiliyeti az, suratsız ve ağır harp arabası inkişaf edememiş, harplerde tesirli bir silâh olamamıştı. Yukarda bahis konusu edilen hafif harp arabasının menşesi bakımından, Sumer arabalarıyla bir alâkası yoktur^{2a}. Babilonyaya Kasitlerin yerleşmesinden sonra, bilhassa yazılı vesikaların tekrar bolladığı bir zamanda (±1400) Nippur tabletlerinde ata ve harp arabasına sık sık tesadüf edilmekte olup at bu devirde herhalde hususi şahısların da malı olmuştur. At listeleri dediğimiz aşağıda işlenen, at kültürü ile ilgili vesikalar bu zamanda kaleme alınmıştır. Bu mevzudaki yeni bilgileri Kasitlerin getir-

¹ Bu konuda bk. Popplow, *Pferd und Wagen im alten Orient* (Berlin 1934); Potratz, *Das Pferd in der Frühzeit* (Rostock 1938), s. 16-61 ; Wiesner, *Fahren und Reiten in Alt-europa und im Alten Orient* (Leipzig 1939, AO 38,2-4): Max Wolff, *Af O 14*, s. 203 v.d.

^{2a} Buna mukabil Max Wolff, *Afo 14*, s. 204 v.d. göre, ANSU,KUR(-RA) işaret veya kelime gurubu atın üçüncü binde varlığına bir delil değildir, bu hususta Elam'da, kemikler üzerindeki tasvirlerle de pek itimad edilemez. Wolff, Sümer harp arabalarına koşulan hayvanların at olmayıp yaban eşiği (Onager) olduğu fikrine avdet etmektedir.

diği, Kasça at isimleri ve at renkleri ile (bk. s. 96-98) harp arabası ve koşu-
ma ait bazı kısımların Kasça isimlendirilmesinden kolayca anlaşılır.

Anadoluya gelince, Kültepe tabletleri ikinci binin başlarında atın burada da tanındığına şahadet etmektedirler². Hititler 14 üncü yüzyılda harp arabası atlarının talim ettirilmesinde Mitanni'li Kikkuli'nin ihtisarsından faydalanmışlardır. Kikkuli-metni denen Hititçe metin³ zikredilen maksada matuf at yetiştirmek hususunda, devrinin ilmî, sabit esaslarını toplaması bakımından, çivi yazılı literatürde unique bir vesikadır.

At listeleri

Aşağıda işlediğimiz vesikalar, ikinci binin ikinci yarısında Babilonyada ikinci bir kiral kudret ve ehemmiyetinde olan, Nippur valisi'nin sarayında yazılmış resmi listelerdir, bk. s. 102-103. Bunlar atların taşıdığı Kasça isimler, at soyları, Kasça at renkleri ve at kültürü ile ilgili şâir hususlar bakımından değerlidirler. Bu mevzularla olan alâkaları şimdiye kadar anlayamamış olan bu vesikaların ilk defa (bk. altnot 6) tam transkripsiyonları ve —lüzumsuz tekrardan kaçınmak için ancak gerekli kısımlarının— tercemeleri burada verilmiş, ilgili meselelerin bir tefsiri metinlerin sonuna ilâve edilmiştir. Bugüne kadar çivi yazılı olarak neşredilenlerle, İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesinde bulunan aynı neviden, henüz yayınlanmamış Nippur tabletleri⁴ bu neviden listelerin Nippur arşivinde ehemmiyetli bir yekûna balığ olduğunu göstermektedir.

Bu yazıda işlenen tabletler BE 14 No. 12; UM 2, 2 No. 1 ; No. 90 ; No. 98; Pennsylvania Üniversite Müzesinde, Catalogue Babylonian Section (aşağıda CBS olarak kısaltıldı) No. 12617⁵, İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi Nippur koleksiyonundan (aşağıda Ni. olarak kısaltıldı) 1229, 1357 ve 7112'den ibarettir.

BE 14 No. 12⁶

Öy. I [DU]R3.MES⁷ sa i-[n]a ITUKIN.^dNANNA II KAM.MA sa MU 4KAM *Ku-ri-gal-z[u..]*

2. I NIG2.LAL *si-ir-pi* u₃ MI DUMU.MES *Sa-am-bi* DUMU *Ar-mi* [m.....⁸]

3. 1 SA₅ DUMU *Pi-kan-di* ü₃ MI DUMU *Hal(?)*-si [m.....8]

² Götze, Kulturgeschichte, s. 72.

³ Potraz, I. c.

⁴ Aynı mahiyetteki metinlerden Ni. 5854, 6179, 6210, 6289, 6446, 6861, 6736, 7267, 11880 parçaları bu yazıya alınmamış, gereken yerlerde bunlardan istifade edilmiştir.

⁵ Prof. S. N. Kramer tarafından bana tabletin bir fotoğrafı lütfedilmiştir. Burada kendisine teşekkür ederim.

⁶ Ungnad tarafından OLZ 1907, Sp. 142'de kısmen terceme ve izah edilmiştir ; Torczyner, Altbabylonische Tempelrechnungen (aşağıda ABTR olarak kısaltıldı), s. 62-63'te metnin bir transkripsiyonunu yapmış ve 1-7. satırları terceme ve metni tefsir etmiştir.

⁷ St. 47'ye göre tamamlandı.

⁸ Bk. st. 9-11 v.d.; UM 2, 2 No. 1 st. 2 v.d.

4. I MI.MES DUMU.MES *Nu-uh-hu-ri* [m.....]
 5. I SA5.MES DUMU.MES *Bur-ra-mi-nim-zi-ir* [m.....]
 6. I *Si-ir-pi* DUMU *Me-li-mi-nim-zi-ir* u₃ *min-zi-ir* SA5 DUMU
*Kun-zi-ir-zak*⁹ m.....]
 7. I *si-ir-pa-me* DUMU.MES *A[r]* -mi [m.....]
 8. I SA.MES DUMU.MES *Al-zi-ba-dar* m[.....]
 9. I *si-ir-pi* DUMU *Ak-ri-ya-a-as* u₃ *si-ir-pi* DUMU *Sa-am-bi-ha-ri*
 m_x[.....]
 10. I SA₅ DUMU *Pu-ut-tu-ri* u₃ *la-gas-tak-kas* DUMU *Ak-ri-ya-as*
 m_x[ ]
 11. I MI DUMU *Si-ri-in-du* u₃ SA5 DUMU *Ak-ri-ya-as* m_x[.....]
 12. I MI DUMU *Hu-us-si-gal-du* u₃ *si-ir-pi* DUMU *Ha-mat-ti-mi-*
ni-zi-ir m.....]
 13. [I] *si-ir-pi* DUMU *Ka-sak-ti* u₃ *si-ir-pi* DUMU *Am-ba-ru* [m.....]
 14. [I x]*la-gas-tak-kas* DUMU *Hu-la-lam* u₃ *si-ir-pi* DUMU
 x [x m.....]
 15. [I x x] x DUMU *Ha-ra-ak-si* u₃ SA₅ DUMU *Si-ki-i[n-du]*¹⁰ m.....]
 16. [I x(x)] DUMU *Mi-l[i]-mi-ni-zi-ir* u₃ *pi-ir-mah* DUMU
*Bu-ga-as*¹¹ m.....]
 17. [I S]A₅ DUMU *Pi-ik-ka-an-du* u₃ SA₅ DUMU *Bu-ga-as*¹¹
 m.....]
 18. [I min]-*zi-ir* DUMU *Hu-us-si-gal-zu* U₃ *min-zi-ir* DU[MU m.....]
 19. [I x x] DUMU *Bu-se* u₃ MI DUMU *Hu-us-si-gal-d* zu m.....]
 20. [I min-*zi-ir* u₃, *bur-za-ra-as* DUMU.MES *Sa-a-m*[i.... m.....]
 21. [I x(x) DU]MU *Ha-ra-ak-si* u₃ SA5 DU[MU.....m.....]
 22. [I x (x) DUMU *Sji(?)*-*ki-in-du*¹² u₃ MI DUM[U. . . . m.....]
 Ay. 23. [I x (x) DUMU x x x x] u₃ MI DUMU *Hu-us-si-gal-* [d/zu m.....]
 24. [I x (x) DUMU x x x x] u₃ S]A₅ DUMU *Ni-si-in-a*[i m.....]
 25. [I x (x) DUMU x x x x] u₃ S]A₅ DUMU *Kun-zi-ir-zak* [m.....]
 26. [I x DUMU x x x x] x u₃ *si-ir-pi* DUMU *Ha-ra-ak-si* m.....]
 27. [I x DU]MU *Ha-ra-ak-si* u₃ MI DUMU *Nu-uh-hu-ri* m.....]
 28. [I x u₃ x]¹³ DUMU *Ha-a-ah* [m.....]
 29. [I x] DUMU *Al-zi-ba-dar* u₃ SA₅ DUMU *Pi-ik-ka-an-d*[u m.....]
 30. [I x x (?)] x DUMU *Bu-ga-as* u₃ *si-ir-pi* DUMU *Se-ri-is*¹⁴ [m.....]
 31. [I x x (?)] x DUMU *Nu-uh-hu-ri* u₃ KİMİN DUMU *Ku-ru-uk-*
s[e-bu-ga-as(?y¹⁵ m.....]
 32. [I]*la-gas-tak-kas* DUMU *Hal*(?)*-si* u₃ KİMİN DUMU *Ha-*
SAR- du [m.....]

⁹ St. 25'e göre tamamlandı.

¹⁰ St. 22'ye göre tamamlandı.

¹¹ St. 30, 40'a göre tamamlandı.

¹² Krş. st. 15. ¹³ Krş. st. 39.

¹⁴ Krş. st. 41.

¹⁵ Ni ..... göre tamamlandı.

33. [I x DU]MU *Har-bu-uk-si* u₃ KIMIN DUMU *Bur-za-an-di*
[^m.....]
34. [PAP 32 NIG2.]LAL *pi-ha-[t'⁶* . . . . .]
35. [I X] U₃ *si-ir-pi* DUMU.MES *Hu-us-si-gal-du* [^mAN]......]
36. [I *si-ir*]-*pi* u₃ MI DUMU.MES *İi-ri-in-du* ^mx-[.....]
37. [I S]A₅ U₃ *si-ir-pi* DUMU.MES *Bur-ra-mi-ni-zi-ir* ^mx[.....]
38. [I] *si-ir-pi* DUMU *Bur-za-an-di* *uj*, *al-zi-ba-dar* DUMU *Ka-sak-ti*
DUMU ^mAN[...]
39. I SA₅ u₃ *si-ir-pi* DUMU *Sim-ri-is* ^mA[N.....]
40. I SA₅ DUMU *Bu-ga-as* u₃ *si-ir-pi* DUMU *Ha-ra-ak-si* ^m[.....]
41. I *si-ir-pa-me* DUMU.MES *Se-ri-is* DUMU ^m[.....]
42. PAP 7 NIG2. LAL *pi-hat* *Dür-Ku-ri-* *ga[l-zu]*
43- *b s*[(?)-[i]r(??)[p]a(??)- [m]e(??) DUMU.MES *Sa-nu-na* ^mKİ-la-
*an-[di-Ub-ri-ya-as]*¹⁷
44. [I x DUMU *Ha-ra-ak-si* u₃ SA₅ DUMU *Al-zi-ba-dar* DUMU
^mx[.....]
45. [I x MES(?) DUMU.MES(?) *Si(??)-r]i(??)-[i]n(??)-du*¹⁸ ^mx[.....]
46. PAP 3 NIG. LAL *pi-hat* *Sa-İfi*-.....
47. [SU.NIGIN 42] x NIG2.LAL DUR3.MES

Terceme

1. Kurigalzu'nun 4 üncü yılında, kebise Ulul ayında (toplanmış olan (?)) genç atlar :
2. 1 çift, (yani :) bir doru (?) ve bir yağız, Armi'nin oğlu Sambi'nin oğulları, [(.....)(ş(ahıs) a (dı)]
3. 1 (çift, (yani :)) bir al, Pikandi'nin oğlu, ve bir yağız, Halsi'nin oğlu, [(.....)(şa)]
4. I (çift) yağız, Nuhhuri'nin oğulları, [.....(sa)]
5. I (çift) al, Burra-minimzir'in oğulları, [.....(şa)]
6. I (çift (yani :)) bir doru (?), Meli-minimzir'in oğlu, bir *minzir-al*¹⁹, Kunz[iza]k'm oğlu, [.....(şa)]
20. [I (çift, (yani :)) bir *minzi]r* ve bir *burzaras*, Sâm[u] 'nun oğulları, [.....(sa)]
28. [I(çift, (yani:)) bir ..... ve bir .....], Hayah'm oğlu²⁰ [....(sa)]
29. [I (çift, (yani:)) bir .....], Alzibadar'm oğlu, ve bir al Pikan[du]'-nun oğlu, [.....(sa)]
32. [I (çift, (yani :)) bir k]aryağdı(?)²¹, Halsi(?)nin oğlu, ve bir karyağdı (?), Ha-SAR-du'nun oğlu, [.....(şa)]

¹⁶ St. 42'ye göre tamamlandı.

¹⁷ UM 2, 2 No. 1 st. 16'ya göre tamamlandı.

¹⁸ Krş. st. 11 ve 36.

¹⁹ Bunun için bk. s. 97.

²⁰ Hayvanlardan herhalde yalnız birinin cediti zikredilmiştir, bk. st. 39 ve aşağıda s. 100 v. d. ²¹ Bk. aşağıda s. 98.

34. [Yekûn: 32 çift, [.....] idare bölgesi(nden)

39. I (çift, (yani :)) bir al ve bir doru (?), Simris'in oğlu, A[N....

.....••• (Sa)]

41. I (çift) doru (?), Seris'in. oğulları, [.....] 'ın oğlu (şa)

42. Yekûn : 7 çift, Dür-Kuriga[lzu] idare bölgesi(nden)

46. Yekûn : 3 çift, Sali[.....] idare bölgesi(nden)

48. [Yekûn : 42] x çift genç at.

UM 2, 2 No. I

Üst kenar I. [DUR₃.MES *sa i-n*]²² ITUSU.NUMUN.NA *Sa MU*
₂₀KAM *Bur-na-bu-r[i-ya-as]*

Öy. 2. [I NIG₂.LAL x]²³ U₃ SA₅ DUMU.MES *Ba-gar-ra-ni*

^mAN [x x x (?)]

3. [I x DUMU] *Ha-ra-ak-si u₃ si-ir-pi DÜMU Ki-li-dar*

4. [I x DUMU *Ab-d]a-da-ni²⁴ u₃ si-ir-pi DUMU Lam-şa-ta-ni*

mLU₂-^d[x x]

5. [I x x x(x) DU]MU KIMIN u₃ MI DUMU *Al-zi-ba-dar*
mNin-ur[ta-x-x-x-x (?)]

6. [I x u₃ x DUMU.ME]S²⁵ *ti-mi-ra-as sa mU₂-da-sa-as mKIMIN*

7. [I x x x x (?) DUMU.MES (?)] *Sa-nu-na-as²⁶ mIb-ni-^d Nabû(?)*

8. [I x DUMU *Ba-ar\mi²⁷ u₃ MI Ba-gar-ra-ni mMu-kal-lim*

9. [I x u₃ x DUMU].MES'-²⁸ *pi-ir-ma-ah sa LUGAL m-En-lih-tu-kul-ti*

10. [I X] U₃ *bur-ma-ah DUMU.MES pur-ma-ah sa LUGAL ralb-ni-^aNabû(?)}*

11. [I x u₃] *si-ir-pi sa [LU]GAL mSUM—dEn-lih₂*

12. [I x x x x x x x x x] xx [.....], sonu kırılmıştır.

Ay. 13. tamamen kırılmıştır.

14. [I x MES (?) DUMU.MES (?) *ra]Ha-a[n-bu]{(?) mSU-^dx[xx]*

15. [I x DUMU x u₃ S]A₅ DUMU *bur-za-ra-as sa mDUG₃-E₂-kur*
mMus-[te-si-ir]

16. [I x DUMU x x x(x)] u₃ SA₅ DUMU *Ba-ar-mi rnKi-la-[an]-*
di- Ub-ri-ya-as

17. [I x x DUMU x t]e{?)-mi-ra-x u₃ SA₅ < DUMU > *Ur-zi-ga-di-di*
mNin-urta-SAG-DINGIR. MES

18. [I x DUMU x u₃ s]i-ir-pi DUMU *si-ir-pi sa LUGAL²⁹ ^{md}Nabû-*
SES [(x)]

²² BE 14, No. 12 st. 47'ye göre.

²³ BE 14 No. 12 st. 2'ye göre.

²⁴ Ni. 6179 Öy. (?) 3 ; Ni. 6289 Öy. 9' ; Ni. 6861 Öy. (?) 8' ; ayrıca bk. Clay, PN, s. 46.

²⁵ St. 10'a göre tamamlandı.

²⁶ BE 14 No. 12 st. 43'e göre.

²⁷ Krş. st. 16. ²⁸ St. 10'a göre tamamlandı.

19. [I x DUMU M]I u_3 *si-ir-pi* DUMU *si-ir-pi sa* LUGAL²⁹ DUMU
m[x x x x (x)]
20. [x x x DUR₃.MES *a-na* §]a³⁰ *-ma-di i-na* ITU SU.NUMUN.NA
[x x x x (?)]
21. [x x x (?)] *a-na ti-bu-ku-u₂* [x x x (?)]

Terceme ³¹

1. Burnabur[iyas]'ın 20 nci yılında Tamımız ayınd[a (toplanan(?))
genç atlar]
2. [I çift, (yani :) bir....] ve bir al, Bagarrânu'nun oğulları,
AN[.....(§a)]
6. [I (çift, (yani :)) bir.....ve bir.....], Udaias'ın *timiras* (renkli
at)ımn oğulları, Ninurt[a-.....(§a)]
10. [I (çift, (yani :)) bir .....] ve bir *purmah* (renkli), kiralın
purmah'ının oğulları, Ibni-Nab[û(?)]
20. [Yekûn : x çift genç at], Tammuz ayında [k]oşmak için [.....]
21- [.....] için [.....]

UM 2,2 No. 98

- Öv. 1. [I S]A₅ *s[a]* ^mSUM-^d *Nergal u₃ si-ir-pi s[a(?)* DU[MU (?)]
^m[.....]
2. [I *si-ir-pi sa* ^mBA—^dGASAN u_3 *si-ir-pi su-ma(?) -ak(?) -tar(?)*³² [^m.....]
3. [I X] U_3 *pi-ir-mu-uh* ^mHa-a[n-bu(?)]
4. [I *al-zi-b[a-dar sa* DUMU ^mA-bi-e-pi-ir u_3 *si-ir-pi* ^mSES-du-t[um]³³
5. *Sa mPir'—i*MAR-TU
6. [I] SA₅ U_3 *al-zi-ba-dar* ^mEri-ba—^dIS[KUR]
7. <sa> DUMU *mHu-ba-[na-pi-ir]*
8. [I] *si-ir-pa-me* ^mGAL-sa₂-^dNin-urta
9. [I] *la-ga-tak-kas u₃ si-ir-pi* ^mE-ri-en-su-lti]
10. [I] *si-ir-pi u₃ MI* ^mKAR-an-ni'-^dUTU
11. [I S] A₅ *sa* ^mDI..KUD-^d *Marduk u₃ si-ir-pi sa* DUMU ^mHu-na-bi
^mDa-[l]i-[l]u-sa
12. [I *si-i]r-pi su-ma-ak-tar u₃ SA₅ sa* ^mDI.KUD-^dMarduk ^mx-te(?)-
li(?) -du[x(?)]
13. [I x ³⁴].MES ^mSu-ri-ha-DI[NGIR]
[x x] *sa(x[. . .])*
Ay. 15 [I..... u_3 :.....(sa DUMU m_x-x x x)] ^mMn-urta-mu-t[ir-SV]³⁵
16 [I..... u_3 .....sa DUMU (?) mxxx]-AN ^mdISKUR-LUGAL-
DINGIR.MES

²⁹ Krş. st. 10. ³⁰ Serbest tamamlama.

³¹ Bk. Torczyner, ZDMG 67, s. 140. ³² Krş. St. 12.

³³ Tamamlama için bk. Clay, PN, s. 50.

³⁴ Ancak kısa bir işaret için yer vardır, UD veya MI olabilir.

³⁵ Bk. Clay, PN, s. 74.

17. [I x.MES (?) DUMU.MES *Ar]-mi*³⁶ ^{md} *En-lih2-tu-kul-ti*
 18. [PAP x x] + 4 NIG₂. <LAL> *pi-hat* NIBRUKI
 19. [I] S[A₅].MES *la-ga-tak-kas* *mKi-lam-di-U[b]-ri-[ya-as]*
 20. [I *min-z/i-[ir]*] DUMU SA₅ *Sa* LUGAL *la-ga-tak-kas* DUMU
 Ak-r[z'-j]a-[as]³⁷
 21. [I] SA₅ DU[MU *Sim]-ri-is*³⁸ *si-ir-pi* DUMU *Ar-mi* m[xx x x x(?)]
 22. I *si-ir-pi* u₃ *si-ir-pi* TUR MI u₃ MI TUR *sa* [m(?)x x x x x (x)
 mxxxxx(?)]
 23- [I S]A₅ [*s/i(?)-[ir-pi* u₃] *si-ir-pi* TUR *sa* D[UMU(?) x x x x (x)
 mx x x x x (?)]
 24. [PAP x] + 4 NIG₂.LAL *p/i-hat* xxxxxx (?)]
 25. [I x u₃ *bu)r(!)-za-[ra-as{?}]*] DUMU.MES *La-ga-[tak]-kas* [*sa*....m.....]
 26. [x u₃] *si-i[r]-pi*] TUR SA₅ *sa* x [.....m.....,]
 27. [x x (x)] SA₅ TUR *si-ir-pi* [.....m.....]
 28. [.....] x [x] x[.....] (tablet'in sonu ?)

*Terceme*³⁹

- I. [I (çift, (yani biri))] SUM-Nergal'in [a]l'ı ve (diğeri) [.....
 (şə)]'in oğ[lu]un doru(?)'su, [.....(şə)]
 2. [I (çift, (yani : biri))] BA-GASAN'ın [dor]u(?)'su, ve (diğeri)
*sumaktar'in*⁴⁰ doru(?)'su, [.....(şə)]
 3. [I (çift, (yani :) bir.....], ve bir *pirmah* (renkli), Hanbu
 8. [I (çift)] ' doru(?) GAL-Sa-Ninurta
 12. [I (çift, (yani : biri))] *sumaktar'in* doru(?)su, ve (diğeri)
 DI.KUD-Marduk'un al'ı, ...(şə)
 Ay. 20. [I (çift, (yani :)) bir *minz/i[r]* (renkli), kiralın al'ının oğlu, ve
 bir *lagatakas*, Akr[iy]a[s]'ın oğlu
 21. [I çift, (yani :)] bir al, [Sim]ris'in oğlu (ve) bir doru (?),
 Armi'nin oğlu, [.....(şə)]
 22. I (çift, (yani :)) bir doru(?) ve küçük doru(?), (ve) [....(şə)] 'in
 bir yağız ve küçük yağızı, [.....(şə)]
 23. [I (çift, (yani :)) bir al (ve) bir, [....(şə)] 'in oğ[lu]nun
 doru(?)'su ve küçük doru(?)'su, [.....(şə)]
 25. [I (çift, (yani :)) bir.....ve bir *bu)rzaras* (renkli), ...(şə)]'in
laga[tak]kas'ının oğulları, [.....(şə)]
 26. [I (çift, (yani :)) bir.....ve] bir, [....(şə)]in doru(?)'su, al'ın
 oğlu, [.....(şə)]

³⁶ Krş. st. 21; BE 14 No. 12 St. 7; Ni 1229 St. 8 ve bk. *Barmu*, aşağıda s. 100.

³⁷ BE 14 No. 12 st. I o-11'e göre tamamlandı.

³⁸ BE 14 No. 12 st. 39'a göre, fakat aynı metin st. 30, 41 'de *Şe-ri-is* ile de karşılaştırmız.

³⁹ Bk. Torczyner, ZDMG 67, s. 140.

⁴⁰ Yüksek bir memur (?), Torczyner'in *su-su-ak-kud* okuyuşu şüphesiz yanlıştır.

Ni. 1229

Öy. Baş tarafı kırılmıştır.

1. [.....] x mAN-x[.....]
2. [.....] *hi* [.....]⁴¹
3. [I x u₃] MI⁴² *sa* DUMU *mKa-das₂-man-S[ah.....]*
4. [I x DUMU *Sa-am]-ba-ha-ri⁴³ u₃ si-ir-pi DUMU *Bur-r[a]-m[fi-nim-zi-ir⁴⁴.....]**
5. [I x u₃ *pi-ir-m]ah(?)⁴⁵ sa LUGAL [x.....]*
6. [I x x x] x DUMU *Lam-sa-ta-ni* x [.....]
7. [I x *Sa mA]t-ta-a-na^dMarduk⁴⁶ u₃ MI DUMU MI x [.....]*
8. [I x u₃ x(?)⁴⁷] DUMU *Ar-mi*
9. [I x U₃ X (?)⁴⁷] DUMU *Lam-sa-ta-ni* [.....]
10. [I x U₃ x]⁴⁸ DUMU *ti-mi-ra-as sa KUR-na-ni[.....]*
11. [I x DU]MU *Bu-ut-tu-ri u₃ SA₅ DUMU *Lam-sa-ta-n[fi.....]**
12. [I x *sa(?) S]i-[r]i-is-ti-Si-hu⁴⁹ u₃ SA₅ *sa Nu-u[h-hu-ri(?)..... (?)**
13. [I x U₃ X] DUMU *Hu-la-lam [.....]*
14. [PAP x NIG₂.LAL D]UR₃. <MES(?)> [*pi-hat.....*⁵⁰]
- 15- [.....] x [.....]

Ay. Tamamen kırılmıştır.

Ni. 7112

Oy. Baş tarafı kırılmıştır.

1. [.....]x⁵¹ DU[MU m.....]
- 2 [I x u₃] *si-ir-pi⁵² mI-ri-[ba-x - x]*
[I x] u₃ *si-ir-pi DUMU mPi-ri-r[fi x x]*
[I] x u₃ SA₅ DUMU mdNANNAR-SU, [(x)]
[I *si-ir]-pa-me DUR₃.MES *sa mEn-lil₂-TI mA-da-gal-[{x x}]**
[xx (?) SU.NIGIN 7 *sa x x x⁵³*
[I *si-ir-p]a-me i-na SA₃ I *la-ga-as-ta-ka-as mx-x-[x x]**
[I x u₃ SA₅ *mDu-u₂-[x x x (?)*
- 9 [.....] DUR3.MES *mU₂-r[fi(?) - x]*
10. [I x u₃ x] ^mx [.....]

⁴¹ Sonda eksik olup olmadığı belli değil.⁴² St. 4 ve 7'ye göre tamamlandı.⁴³ Tamamlama için krş. BE 14 No. 12 st. 1, 9; UM 2, 2 No. 90 st. 6.⁴⁴ BE 14 No. 12 st. 37'ye göre.⁴⁵ Krş. UM 2, 2 No. 1 st. 9-II.⁴⁶ Aynı isim UM 2, 2 No. 90 st. 7; Ni. 7267 st. 3' (neşredilmemiş)'de de geçer.⁴⁷ Korunmuş olan isimlerin satırın sonuna doğru yazılmış olmalarından, bu tamam-lama muhtemeldir, bk. UM 2, 2 No. 98 st. 3, 6, g. 10.⁴⁸ Krş. st. 12. ⁴⁹ Krş. *Siristi-Sihu*, Clay PN, s. 132.⁵⁰ BE 14 No. 12 st. 34, 37; UM 2, 2 No. 98 st. 18, 24'e göre tamamlandı.⁵¹ *zi* işaretinin sonu gibi görünüyor, üç, köşe çengeli ile bitmiştir.⁵² St. 3 ve 4'e göre, krş. altnot 37. ⁵³ İzler GIS(!) KU SI[...].

Ay. Tamamen kırılmıştır.

CBS 12617⁵⁴

Öy. St. 15'teki yekûna göre baştan en az 8—9 satır noksandır.

- I'. [.....] m_x [xx] *pi-hat* [xx]-bi-x
 2'. 2 SA₅ DUMU [*B*]u-ut-tu-ri⁵⁵
 3'. I *si-ir-pi* DUMU *Ku-ub-bi-i*⁵⁶
 4'. I *Ha-ra-ak-si*
 5'. I Ğ-UN₃,A DUMU *Ah-hi-ir*
 6'. I *si-ir-pi* DUMU *Mi-ku-ri*
 7'. I *si-ir-pi sa mKa-das₂-ma-an-Sah*
 8'. I SA₅ *Hu-ub-bu-su*
 9'. [pi-hat(?)] ^dNANNAR-i-qi2-sa
 Ay. 10'. I SA₅ *Ki(?) -in-na-sa(?)*
 II'. I *Bu-u₂-se*
 12'. I SA₅ *Su-ul-lu-qu*
 13'. I *Sa-am-bi-ha-ru-uk*
 14'. qi'-hat DUMU.MES mdNANNAR-ZU-AN
 15'. 13 14 DUR3.MES

- 2'. 2 (x yaşında veya x ayında) al, Putturu'nun oğlu
 3'. I („ „ „ „ „) doru(?), Kubbî'nin oğlu
 4'. I („ „ „ „ „) Haraksi (adlı at)
 7'. I („ „ „ „ „) Kadasman-Sah'ın doru(?)'su
 9'. NANNAR-iqisa [idare bölgesi (nden)(?)]
 12'. I (x yaşında veya veya x ayında) Sulluqu adlı al
 13'. I ('" " " " ") Sambiharuk (adlı at)
 14'. NANNAR-ZU-AN idare bölgesi (nden)
 15'. (Yekûn) 13, 14 genç at.

UM 2,2 No. 90⁵⁷

Öy. Baş tarafı kırılmıştır.

- I'. [ ] X[(X)]
 2'. [ ] *Hu-la-lam*
 3'. [ ] *ti-mi-ra-as sa mKu-ul-ku-ul*
 4'. [ ] *pi]-ir-ma-ah sa LUGAL*
 5'. [ ] *si-ir-pi sa DUMU mKa-das₂-man-Sah*
 6'. [ ] II *si-ir-pi sa DUMU mSa-am-bi-ha-ri*

⁵⁴ Metnin tertibi hakkında bk. s. 95

⁵⁵ Aynı isim BE 14 No. 12 st. 10; Ni. 1229 st. 11. ⁵⁶ Bk. s. 100

⁵⁷ Torczyner, ZDMG 67, s. 140'da metnin, neşredilmiş benzerleriyle alâkasına işaret etmiştir.

	7-	[	𐎶	<i>At-ta-a-na^d Marduk</i>
	8'	[I(?)	]	BARBAR <i>sa mU2-la-gi-su-uk</i>
	9-	[I(?)	𐎶	<i>si-ir-pi sa mU2-be-li-su^d Marduk</i>
	10'	[	𐎶	MI <i>sa DUMU mKa-das₂-man-Sah</i>
	11'	[x	]	[20+[x(?)] <i>pi-hat mI-bil^d Nergal</i>
Ay.	12'	[	]	]5(?) <i>Ba-ga-ar-r[a]-nu</i>
	13'	[	𐎶	SA ₅ <i>sa DUMU mKa-das₂-man-Sah</i>
	14'	[	]	MI <i>sa mDI.KUD-dMarduk</i>
	15'	[	]	<i>la-ga-as-ta-ka-as sa mSUM^d Nergal</i>
	16'	[	]	x <i>Li-ip-ta-ni</i>
	17'	[	]	<i>Ba-ga-ar-ra-ni</i>
	18\	[	]	<i>l]a-ga-as-ta-ka-as sa mSi-ri-is-ti</i>
	19'	[x x	]	<i>p]i-[hat(?)x-zi</i>
	20'	[	]	<i>Hu-l]a-lam</i>
	21'	[	]	<i>mx-x]-x-ir--^dSAGAN</i>
	22'	[	]	.....] xx <i>si-ir-pi-is</i>
	23'	[	]	..... <i>Sa-am-b]i-ha-ri</i>
	24'	[	]	x[xx(?)]

Tabletin sonu kırılmıştır.

Mi. 1357

Öy. (Baştan herhalde eksik yoktur)

1. ANSU.KUR.R[A.MES]
2. *sa a-na x-[x-x]*
3. *mu-us-s[u-ru(?)]*
4. *şa-al-m[u DUMU x]*⁵⁸
5. *si-ir-pi[DUMU x]*
6. *si-ir-p]i DUMU x]*
7. *şa-al-mu [DUMU x]*
8. *şa-al-mu DUMU [x]*
9. *Hu-u2-la-la-a[m]*
10. *şa-al-mu sa mBa-a'-[il-d x x]*⁵⁹
1. [M]I(?) *si-ir-pi2*
12. *[Ba-ga]r(?) -ra-n[u(?)]*
13. *Nu-uh-hu-ri-im*
14. [P]AP 10 ANSU.KUR.RA.ME[S]
15. *pu-ha-a-lu[m]*

Terceme

2. [Otlamak(?)] için 3. serbest bır[akılmış] olan
1. at[lar]; 4. (bir) yağ[ız, ... renkli (at)'nin oğlu]

St. 8'e göre tamamlanmıştır. ⁵⁹ Krş. Clay, PN, s. 62a.

5. (bir) doru(?), [...renkli (at)'nin oğlu]
 9. Hulalam (isimli at), 10. Ba'[il - x x]'in yağızı,
 11. (bir) doru(?)-yağız (at), 13. Nuhuru (adlı at),
 14. Yekûn 10 adet, 15. aygır 14. at.

Metinlerin tertibi

At listelerini tertipleri bakımından iki kısma ayırabiliriz :

A) BE 14, No. 12 ; UM 2,2 No. 1 ; 98 ; Ni. 1229, Ni. 7112 metinlerini ihtiva eden gurupta her satırda ikişer attan teşkil edilmiş "çift,,ler kaydedilmiştir. İyi korunmuş olan BE 14, No. 12 st. 2'de, sıralanan atların, Torczyner'in iyi tebarüz ettirdiği gibi (ABTR, s. 63) NIG2.LAL=*şimittu* "çift,, oldukları yazılıdır. NIG2.LAL tabiri metnin müteakip satırlarında tekrar edilmemiş yalnız I rakamı yazılmış ise de, bu, yekûnlarda belirtilmiştir, BE 14. No. 12 st. 33,42,47 ; UM 2,2 No. 98 st. 18, 24.

UM 2,2 No. I, Tammuz, BE 14, No. 12 kebise Ulul ayı listeleri olduğundan, diğer vesikaların da aylık listeler olduğu kabul edilebilir.

B) CBS 12617, UM 2,2 No. 90 ve Ni. 1357 tabletlerinde her satırda bir çift değil, tek at bahis konusu edilmiştir. Bunlardan ilkinde hayvanların hizalarında birbirinden ayrılmış iki hanedeki rakamların neyi ifade ettiğini, tabletin baş tarafı korunmamış olduğundan, söyleyemiyoruz. Hane taksimi, hayvanların yaşına, toplandıkları (?) aylara veya benzeri bir esasa göre yapılmış olabilir. Soldaki hanelerinden birisi oldukça tamam bir şekilde ele geçmiş olan UM 2,2 No. 90 tabletinin de aynı veya benzer şekilde olduğu şüphesizdir. Ni. 1357'de ise her satırda yalnız bir attan bahsedilmiştir.

Metinlerin yazılış tarihleri

Tarihleri korunmuş iki vesikadan UM 2, 2 No. 1, II Burnaburiyaş (M.Ö. 1370—1342)'ın 20 nci (st. 1), BE 14, No. 12 ise 22 inci Kasit kiralı Kurıgalzu (1341—1318)'nun 4 üncü yılı tarihlerini taşımaktadırlar. Diğerlerinde tarih muhafaza edilmemişse de evvelkilerde geçen

Kilamdi-Ubriyas	(BE 14, No. 12, st. 43 ; UM 2,2 No. 1 st. 16 ; No. 98 st. 19) ;
Hanbu	(UM 2,2 No. 1 st. 14 ; No. 98 st. 3) ;
DUMU Kadasman-Sah	(UM 2,2 No. 90 st. 5 ; 10, 13 ; Ni. 1229 st. 3 ; CBS 12617 st. 7) ;
<i>At-ta-a-na—^dMarduk</i>	(UM 2, 2 No. 90 st. 7 ; No. 1229 st. 7 ; Ni. 7114 st. 3)

gibi müşterek şahıs adlarından dolayı aynı veya yakın tarihlerde yazıldığı anlaşılıyor. Birçok müşterek at isimleri de bu ciheti teyid etmektedir.

Atların cinsleri :

Aşağıda teferruatile görüleceği üzere renklerle tavsif edilmiş olan atların metinlerin ilk satırlarında (BE 14, No. 12 st. 1; krş. UM 2, 2 No. 1 st. 1) ve yekûnlarda (BE 14, No. 12 st. 47 ; Ni. 1229 st. 19' ; Ni. 7112

st. 9' ; CBS 12617 st. 15 ; krş. UM 2,2 No. 1 st. 20) görülen ANSE.NITA = DUR.3 ideogramından açıkça anlaşıldığı veçhile, erkek genç atlar olduğu şüphe götürmez. Ni. 1357 listesindekilerin (st. 14—15) ANSE.KUR.RA. *MES pu-ha-lu[m]* "aygır,, oldukları zikredilmiştir. Buna rağmen UM 2, 2 No. 98 st. 22, 23'te atların yanında tayların da kaydedilmiş olması bu listelerde yavrulu dişi atların da bulunabileceği ihtimalini akla getirir ; krş. s. 99.

At renkleri

Çift veya tek at listelerinde her satırda hayvanlar evvelâ renkleri ile vasıflandırılmışlardır. Renklerin bir kısmı ideogramla veya ekserisi, tarafımızdan kasça olarak kabul ve izah edilen, yabancı bir dildendir. "Kara", "yağız,, Ni. 1357 st. 4, 10'da *şa-al-mu* yazılışı ile fonetik olarak geçmekte ise de başkaca daima ideogramla ifade edilmiştir.

İdeogramla yazılmış renkler şunlardır :

- 1) MI "kara", "yağız", BE 14 No. 12 st. 1, 3, 4, 5, 8, 11, 12, 23, 36 ; UM 2,2 No. 1 st. 5, 8 ; No. 90 st. 10/14 ; No. 98 st- 10> 22 ; Ni- 1229 st. 3.
- 2) SA5 "kırmızı", "al", BE 14 No. 12 st. 3, 5, 8, 10, 11, 15, 17, 24, 25> 29> 37> 40; 44 ; UM 2,2 No. 1 st. 2, 15, 16 ; No. 98 st. 1, 6, II, 12, 19, 20, 23, 26, 27 ; Ni. 1229 st- II> 12 i CBS st. 2, 8, 10, 12 ;
- 3) BABBAR "ak", "kır", UM 2, 2 No. 90 st. 8 ;
- 4) GUN3.A "alaca", ".....", CBS 12617 st. 5.

Yabancı bir dilden ve herhalde kasça olan at renkleri de şunlardır :

- 1) En çok rastlanan renk *sirpi'dir*⁶⁰, BE 14 No. 12 st. 2, 12, 36 ; UM 2, 2 No. 1 st. 18; No. 98 st. 10, 22 de aynı metnin aynı satırında MI ile yan yana bulunduğu için "yağız,, olamayacağı gibi BE 14, No. 12 st. 37, 39, 40 ; UM 2, 2 No. 98 st. 11, 12, 21, 23, 26, 27'de SA5 ile aynı satırda görüldüğünden "al,, da olamaz. UM 2,2 No. 90'da muhtelif satırlarda da olsa (st. 5', 6', 8', 9') aynı metin içinde BABBAR ile birlikte geçer. UM 2, 2 No. 98 st. 23'te *sirpi* renkli küçük bir attan bahsediliyor (bk. aşağıda s. 102).

⁶⁰ Nuzi vesikalarında geçen *za-ri-pu* kelimesinin bizim kelitemizle ilgisi yoktur, Bu tabir koyunlar hakkında kullanılan *baqnu* "kırkılmış" ile aynı manadadır, bk. Dorothy Cross, Movable property in the Nuzi documents, s. 25. *za-ri-pu* kelimesi şüphesiz *sirapu*, *sirpu* "koyun kırkma makası" (Delitzsch, HWb, s. 341) ile aynı köktendir, *sarâpu* "yutmak (?)" ile (krş. King, Chronicles 2, s. 13 st. 11 ve altnot 2) alâkalı değildir.

si-ir-pi, listelerimizde renk olarak şu yerlerde geçmektedir: BE 14 No. 12 st. 2, 6, 9, 12, 13, 14> 26, 30, 37, 38, 38, 40; UM 2, 2 No. 1 st. 3, 4, 11, 18, 19; No. 90 st. 5, 6, 9; No. 98 st. 1, 4, g, 10, 11, 21, 22, 23, 26, 27; Ni. 1229 st. 4; Ni. 1357 st. 5, 6; Ni. 5854 (neşredilmemiş) öy. st. 5 : Ni. 6179 (neşredilmemiş) öy. (?) st. 3, 4, 6; Ni. 6210 (neşredilmemiş) öy. (?) st. 4, 7, g,; Ni 6289 (neşredilmemiş) öy. st. 1, ay. 7, n; Ni. 6861 (neşredilmemiş) öy. (?) st. 7, ay. st. 1. (?), 5,; Ni. 7112 (neşredilmemiş) st. 2, 3, Ni. 11880 öy. (?) st. 1 (?), 7,8,9; CBS 12617. st. 3, 6, 7.

si-ir-pa-rne (*sirpi'nin* cemi şekli): BE 14 No. 12 st. 7, 41, 43 (?); UM 2, 2 N. 908 st. 8; Ni. 5854 öy. st. 6, Ni 6210 öy. (?) st. 6 (*si-ir-pa-a-mfi*; Ni. 7112 st. 5, 7.

Küçük yaşta kır tay olması pek muhtemel olmadığına göre *sirpi'nin* "kır,, olması da hemen hemen imkânsızdır. Aynı metin içinde birlikte zikredildiği ve şimdiye kadar yalnız CBS 12617 st. 5'te, bir defa görülen GUN3.A "alaca,, ile de aynı olacağına ihtimal verilemez.

Bu renkte ata pek çok rastlandığına ve kiralın atlarının da ekseriya bu donda olduğuna (UM 2, 2 No. 1 st. 11, 18; 19) göre, şüphesiz makbul bir at rengi olması akla gelen *sirpi* için "doru (?),, manasını teklif ediyorum.⁶¹

Ni- 1357 st. 11'de [M]I(?) *si-ir-pİ2*, yağız'ın doru'ya çalan bir nüansı olsa gerektir.

2) *minzir*. UM 2, 2 No. 98 st. 20'de SA5 ile aynı satırda bulunduğundan "al,, değildir. İdeogramla yazılan renklerin fonetik olarak yazılanlardan itina ile tefrik edildiği BE 14 No. 12 ve UM 2,2 No. 98 de aynı metin içinde geçtiğinden onun MI "yağız,, olmadığı da zannedilebilir. BE 14 No. 12 st. 6'da ise bu rengin al ile karışmış *mi-in-zi-ir* SA5 tesmiye olunan bir nüansına tesadüf etmekteyiz. Bu keyfiyet bahis konusu rengin al civarında aranması gerektiğine bir delildir. Yağız'ın al ile karışmış bir nev'i olamayacağı gibi, aynı sebepten *minzir'i* BABBAR "kır,, ın da karşılığı olarak alamayız. Bunun için namzed at rengi belki "kula,, olabilir.

3) *pirmah, pirmuh, purmah*.⁶² İdeogram ile ifade edilmiş olan MI, SA5, BABBAR ile aynı metinde geçtiğinden bunlardan birisinin karşılığı olması gerektir (BE 14 No. 12 st. 16 ; UM 2,2 No. 98 st. 3'te başta, neşriyatta burada bırakılan yere göre MI veya SA5 olarak tamamlanabilecek renklerle aynı satırda geçer). Mahiyetini daha yakından tesbite yarayacak bir delil olmamakla beraber metinlerimizde *pirmah* renkli atların, sahibi zikredilmeyen, UM 2,2 No. 98 st. 3'te *pirmuh* müstesna, UM 2,2 No. 1 st. 9, 10 (*purmah*); 90 st. 3'te yalnız kirala ait oluşu gözden uzak bulundurulmamalıdır. Kiralın tercih ettiği diğer renkler *sirpi* "doru(?),, SA5 "al,, (UM 2,2 No. 98 st. 20) dır. Bu sebepten onun seyrek tesadüf edilen ve makbul addedilen at renklerinden biri olduğunu tahmin edebiliriz.

4) *alzubadar*. UM 2,2 No. 98 st. 6'da SA5 ile aynı satırda geçer. Aynı metin içinde MI de zikredilmiştir. Bu itibarla bahis mevzuu rengin al veya yağız ile bir tutulamıyacağı söylenebilir. Yukarıki metinde st. 4 ve BE 14 No. 12 st. 38'den de mahiyeti hakkında fazla bir şey elde edilmez. BE 14 No. 12 st. 8, 29, 44 ve UM 2,2 No. 1 st. 5'te aynı zamanda at ismidir. Atların kendi renklerle isimlendirildikleri çok görülmüş hallerdendir bk. s. 99-

5) *laga(s)tak(k)as*⁶³ BE 14 No. 12 st. 10 ; UM 2,2 No. 98 st. 20'de SA5 "al,, ile aynı satırda geçtiğinden bu renk ile bir tutulamaz. Mezkûr

⁶¹ UM 2, 2 No. 90 st. 20'de bir şahıs adı veya at ismi beklenen yerde okuduğumuz [xxxx]-s-h'(?)(-ii-ir-pi-is daha ziyade bir at ismi olsa gerektir. Bu takdirde isim, *sirpi* elemanı da ihtiva etmiş olacaktır.

⁶² Torczyner'in ZDMG 67, s. 140'ta *pi-ir-ba-ah* okuyuşu yanlıştır, çünkü aym renk BE 14 No. 12 st. 16'da *pi-ir-mah*, UM 2, 2 No. 98 st. 3'te *pi-ir-mu-uh* olarak görülür.

⁶³ Torczyner'in ABTR s. 63 ve 134'te *la-ga-sum(tak)-bi* okuyuşu bu şekilde düzeltilmelidir.

metinlerde yağız ile ve UM 2,2 No. 90 st. 8'de kır ile aynı metin içinde anıldığından bahis konusu renklerin karşılığı da olmasa gerektir.

UM 2,2 No. 98 st. 19'da bir çift, S[A5].MES *la-ga-tak-kas* olarak tavsif olunmuştur. Şu halde onu al rengin nüansları çevresinde aramalıyız. Kasça-Akatça vokabülerdeki ⁶⁴ bir kayıd bizi belki bir adım daha ileri götürebilir. Orada st. 13'te *da-ka-as2* = *ka-ka-bu* "yıldız,,dır. Bizim kelime-memizde ikinci kısımda kasça yıldız'ı teşhis etmekte haklı isek *laga(s)-tak(k)as* mürekkep bir isim olacaktır. Bunun herhangi bir renk zemin (*lagas* ?) üzerine serpilmiş yıldızlı, herhalde ak benekli bir renk, belki, atçılarının "bakla kırı,, veya "demir kırı,, dedikleri donlardan biri olduğu düşünülebilir. *laga(s)tak(k)as'ın* al'lı nüansı acaba al veya kır zemin üzerine serpilmiş ak veya al benekli "karyağdı,, mı ?

Mahiyeti belli olmayan diğer at renkleri şunlardır ⁶⁵ :

6) *burzaras*, BE 14 No. 12 st. 20 ; UM 2,2 No. 1 st. 15 ; No. 98 st. 25.

7) *timiras*⁶⁶, UM 2,2 No. 1 st. 6, 17 (*[t]e(?) -mi-ra-x*) ; No. 90 st. 3 ; Ni. 1229 st. 10.

At listelerinde renklerin kullanılışı

Aşağıda temas edileceği üzere, metinlerimizde genç atların ceddi olanlar çok defa isimleri ile anıldıkları halde, kendileri için bu listelerin tanzim edildiği atlar neden yalnız renklerle tavsif edilmişlerdir ? [*ana ş'amüdi* "koşmak için,, (UM 2,2 No. 1 st. 19) olduğu söylenenlerin de aynı şekilde isimsiz geçmesi, pek küçük oldukları düşüncesini bertaraf eder. *müru* denen bu genç atlara sonradan isim verilmiş olması da pek muhtemel olmasa gerektir. Yoksa bu listelerle alâkalı şahıs veya makam için, teşkil edilmiş at guruplarında renk herhangi bir şekilde ehemmiyeti mi haizdir⁶⁷ ?

Atların soyları ve isimleri

Renk ile tavsif edilmiş atları çok defa, şahıs determinanifi ihtiva etmeyen ve DUMU NN suretinde ifade olunan isimler takip etmektedir. Torczyner'i, Ungnad'm, OLZ, 1907, Sp. 142'deki mütalâası hilâfına, bu isimlerdeki TUR ideogramını *maru* "oğul,, manasında kabul etmiyerek, *şehrü* "küçük,,

⁶⁴ Delitzsch, Die Sprache der Kossâer, s. 25. v.d.

⁶⁵ Ni. 7112 st. 1 ve 4'ün sonundaki izler belki, şimdiye kadar tanımadığımız renk tâbirlerinin sonları olsa gerektir : st. 1, *zi* işaretinin nihayeti gibi üç köşe çengeli ile, st. 4, ha'nın kalıntısını andırmakta olup iki amudi çivinin alt kısmı ve bunları takiben bir köşe çengeli ile nihayet bulmaktadır.

⁶⁶ Torczyner, ZDMG 67, s. 140'ta bunu yanlış olarak şahıs adı telâkki etmiştir.

⁶⁷ At çiftlerini teşkilde renk imtizacına dikkat edilmemiştir. Meselâ bir *sirpi* doru(?), bir yağız, MI ile (BE 14 No. 12 st. 2, 12, 36; UM 2, 2 No. 98 st. 10, 22), bir *alzibadar* ile (BE 14 No. 12 st. 38; UM 2, 2 No. 98 st. 4), bir *lagastakas* ile (BE 14 No. 12 st. 14; UM 2, 2 No. 98 st. 9), bir *minzir* ile (BE 14 No. 12 st. 6) eş olabilmektedir. Bunun gibi *minzir* renkli bir at bir *burzaras* ile (BE 14 No. 12 st. 20) koşulabilmekte; bir yağız, MI, ise *sirpi'den* başka bir al, SA5 ile (BE 14 No. 12 st. 3, 11) çift olmaktadır. SA5, al, *sirpi* ve MI'den gayrı *alzihadar* (UM 2, 2 No. 98 st. 6) ve *lagastakas* (BE 14 No. 12 st. 10) ile eştir.

anlamında telâkkiye sevkeden âmil, bahis konusu isimlerin şahıs adı ve filhakika "Besitzer (respektive derHirten) ⁶⁸„ veya"Name fremdländischer Sklaven ⁶⁹„ olduğu düşüncesidir. Şunu belirtmek yerinde olur ki, Kaslar devrinde Nippurda idarî vesika ve mektuplarda, kıral adları bir yana bırakılırsa, şahıs isimlerinde determinatifi ihmal etmemek için büyük gayret sarfedilmiştir. Bu sebeple metinlerimizde determinatifsiz olan isimlerin şahıslara delâlet etmeyip atlara ait olduğu hususunda evvelce ileri sürüp sonradan vazgeçtiğim bir düşünceye Prof. H. G. Güterbock'un haklı ikazı üzerine tekrar dönüyorum.

At isimlerinin ekserisi Kasça olup bir kısmı da Akatçadır. Bu sonuçlar arasında theophor isim tiplerine tesadüf edilmez⁷⁰. Bunların daha ziyade vücut noksanı ifade eden nevilerle renk ve hayvan adı vs. cinsinden olmaları at ismi olarak tefsirlerine pek uygun düştüğü gibi, yukarda at donu olarak tanıdığımız *Alzibadar* (BE 14 No. 12 st. 8, 44) ve *Lagastakas* (UM 2,2 No. 98 st. 25)'ın aynı zamanda at ismi olarak görülmesi de bu keyfiyeti teyid eder. Renklerinin atlara isim olarak verilmiş olması daima görülmüş hallerdendir⁷¹.

Akatça at isimleri arasında şu tipleri buluyoruz⁷².

a) *quttulu* — isimleri

Buttum, BE 14 No. 12 st. 10 ; Ni. 1229 st. 11 ; CBS 12617 st. 2'. Krş. Holma, *quttulu*, 38. *Hubbusu*, CBS 12617" st. 8 "keçeleşmiş(?)"; krş. F. R. Kraus, MVAeG 40, 2, s. 96 ; Stamm, Akkadische Namengebung, s. 265, altnot 2.

Nuhhuru, BE 14 No. 12 st. 4, 27, 31; Ni. 1229 st. 12 ; Ni. 1357 st. 13, "horlayıcı", bk. Holma, *quttulu*, s. 74.

Sullugu, CBS 12617 st. 12' "yarık kulaklı", bk. Stamm, 1. c, s. 264.

b) *-anu* ekli isimler :

Bagar(r)ânu, UM 2,2, No. 1 st. 2, 8 ; No. 90 st. 12, 17 ; Ni. 1357

⁶⁸ ABTR s. 63.

⁶⁹ ZDMG 67, s. 140.

⁷⁰ *Burra-mini(m)zir* ve *Meli-mini(m)zir* at isimlerinin ilk elemanları *burra* ve *mali* kelimeleri ile teşkil edilmiş diğer misaller hep theophor şahıs adları nevindendir. Kasça-Akatça vokabülerde (bk. altnot 64) st. 16'da mi-ri-zi-ir=^dGASAN'dır. Öte yandan *mini(m)-zir* elemanının *minzir* renk tâbiri ile olan yakınlığı da herhalde inkâr edilemeyecektir. Fakat renk tâbiri ile ulûhiyet adını ne şekilde telif etmeli?

⁷¹ Kasça at isimlerine başkaca şahıs adı olarak ta tesadüf ediliyor. Aynı zamanda birer at ismi olan *Kasakti*, BE 15 No. 167 st. 3; No. 197 st. 8'de, *Sambihari*'den başka birşey olmayan, *Sabihari*, UM 2, 2 No. 90 st. 6, 23'te şahıs determinatifi ile yazılmışlardır. Akatçada hayvan adı ve renk ile isimlendirme âdeti varsa da (bk. Stamm, s. 253 v.d., 266 v.d.), zikrettiğimiz isimlerin terkibi karakteri böyle bir izahı güçleştirir.

⁷² Burada hayvan adı olarak teşhis ettiğimiz misalleri, Clay, PN, ve Stamm'da şahıs adları arasından silmelidir.

st. 10. Manası hakkında Langdon, RA 15, s. III'den fazla birşey çıkmaz.

Lamşatânu, UM2,2 No. 1 st. 4 ; Ni. 1229 st- 6, 9, 11. "sinekli", *lamşatu* "büyük sinek", HAR-ra = *hubullu*, Tbl. 14, st. 305; Landsberger, Fauna, s. 24, 131 v. d.

Liptânu, UM 2,2 No. 90 st. 16. *liptu'dan*, "(dudağı?) benli", krş. Holma, Beitrâge zum assyr. Lexikon, s. 10 ; F. R. Kraus, Texte zur babyl. Physiognomatik, s. 26 solda.

c) Renk isimleri :

Barmu, UM 2,2 No. 1 st. 15. "alaca,,

Samu, BE 14 No. 12 st. 20. "al,,

d) Muhtelif:

Armû, BE 14 No. 12 st. 2, 7 ; UM 2,2 No. 98 st. 20 ; Ni. 1229 st. 8. "gazal yavrusu", bk. Stamm, 1. c. s. 253.

Ahîr, CBS 12617 st 5'; Ni. 7267 st. 4'. Kasça ? Akatça?

Kuppu, CBS 12617 st. 3'. "yılan balığı", krş. Landsberger, Fauna, s. 2 st. 14, s. 63 g)

Mikuru, CBS 12617 st. 6'

Ni-si-na-[u2], BE 14 No. 12 st. 24 "İsinli,,

DUMU NN şahıs adlarında ced olarak umumiyetle baba zikredilmiş olduğundan, burada da atların babası kastedilmiş olsa gerektir. Atçılıkta çok mühim bir nokta olan atın soyunun araştırılmasına Kas'lar zamanında Babilonya'da ne kadar önem verildiğini, aşağıda görülecek olan, türlü usullerle bu cihetin belirtilmesinden anlamak mümkündür. Bir defasında BE 14 No. 12 st. 2'de bir çift'in soyu iki nesil kadar geriye takip edilmiştir. Soy hakkındaki bu gibi izahatta DUMU'yu takip eden at isminin, bahis mevzuu hayvanın babasına ait olacağına iki noktadan hükmetmekteyim :

1. Neseb araştırmalarında atın babası dominant faktördür.

2. Şahıs adlarında DUMU NN'de NN umumiyetle, zikredilen şahsın babasına râcidir.

Soy arama âdeti pek tabî olarak at ırkları tefrikinin de yapıldığını akla getirirse de metinlerimizden bu hususta fazla birşey öğrenmek mümkün değildir ⁷³.

At listelerinin üslûbu

Çift teşkil eden veya tek olarak ziredilen atların renk ve soylarının

⁷³ Atların soyu olarak gösterilen isimlerde herhangi bir şekilde ırk ta ifade edilmiş olabilirdi. Fakat biz Kasça at isimlerinin mânasına nüfuz edemediğimizden ve Akatça at isimlerinde de ırk meselesine delâlet edebilecek bir misale tesadüf etmediğimizden bunun metinlerimizde belirtilip belirtilmediği meçhul kalmaktadır. Burada sadece at isimleri meyanında zikrolunan ve ayrıca bir bölge ismi de olan *Akriyas'a* dikkati çekelim. Acaba DUMU *Akriyas* "*Akriyas'lı* (yani o bölgede yetiştirilen bir cins)" mı? Ayrıca krş. BE 14 No. 12 st. 24 DUMU *Ni-si-in-a-[u2]*; *Hussi-gald/zu* "Kas'ların.....(?)".

tebarüz ettirilmesi için metinlerimizin yazıcıları hususî bir itina göstermişlerdir. En çok görülen ifade imkânları şunlardır⁷⁴ :

1) Çift teşkil eden iki atın renkleri ve cedleri de birse : ı (çift) renk cemi eki DUMU.MES NN, BE 14 No. 12 st. 4, 5, 6, 7, 8, 41, 43,45(?);

2a) Atların renkleri aynı, cedleri başka ise :

1 (çift) a rengi DUMU NN u₃ a rengi DUMU NN, BE 14 No. 12 st. 4, 5, 7, 8, 41, 43 ;

b) renkleri ve cedleri başka başka ise :

1 (çift) a rengi DUMU NN u₃ b rengi DUMU NN, BE 14 No. 12 st. 3, 6, 10, 11, 12, 38, 40 ; Ni. 1229 st. 11 ;

bazan u₃ terkedilmiştir, UM 2,2 No. 98 st. 21 ; krş. aşağıda 56) ;

3) Hayvanların renkleri farklı, cedleri aynı ise :

1 (çift) a rengi u₃ b rengi DUMU.MES NN, BE 14 No. 12 st. 2, 20, 35, 36, 37 ; UM 2,2 No. 1 st. 2, 6 ; krş. 3b) ;

4) Atlardan birisinin cediti malum değilse :

1 (çift) a rengi u₃ b rengi DUMU NN, BE 14 No. 12 st. 28, 39 ; krş. 3b) ;

5) Bazan atın ceditinin ismi yazılmamış olup yerine sahibinin adı kaydedilmiştir. Hayvanın zikredilen şahsa aidiyeti, şahıs adının önüne gelen *sa* edatı ile ifade olunmuştur. Bu grupta görülen başlıca formüller şöyledir :

a) 1 (çift) renk, cemi eki....*sa*^mNN, Ni. 7112 st. 5 ;

b) 1 (çift) a rengi *sa*^mNN (veya LUGAL) u₃ a/b rengi *sa*^mNN, UM 2,2 No. 98 st. 1, 2, 4, 11, 12, 20 (u₃ bırakılmıştır) ; Ni. 1357 st. 10 ; krş. UM 2,2 No. 90 st. 3—10, 13—15, 18 ; Ni. 1229 st. 3, 5 ; . . . . .

c) İki hayvanın cedleri aynı ise (krş. 3) :

1 (çift) a rengi u₃ b rengi DUMU.MES *sa*^mNN (veya LUGAL), UM 2,2 No. 1 st. 6, 9, 10 ;

d) Hayvanlardan yalnız birisinin sahibi belli ise :

1 (çift) a rengi DUMU a rengi u₃ b rengi DUMU b rengi *sa*^mNN (veya LUGAL), UM 2,2 No. 1 st. 15, 18, 19 ;

e) Çiftin bir atının cediti veya sahibi malûm olmayabilir :

1 (çift) a rengi u₃ b rengi (DUMU b rengi) *sa*^mNN (veya LUGAL), UM 2,2 No. 1 st. 11 ; No. 98 st. 2(?), 12, 26, 27(?) ; formülde adı geçen şahsın heriki hayvanın sahibi olduğunu zannetmiyorum, krş. 4). UM 2,2 No. 98 st. 22, 23'te u₃ "ve,, çiftin iki atını değil, bunlarla yanlarındaki taylarını ayırır.

f) Bazan at soyunun ne rengi ne de ismi zikredilmiştir :

⁷⁴ Bu formüllerde renkleri ile anılan bir çiftin atları aynı renkte ise renk (cemi eki), ayrı ise a ve b rengi olarak gösterilmiş, ced ismi taşıyorsa DUMU(MEŞ) NN (filân atın oğlu [veya oğulları]), ced renge göre ayarlanmış ise DUMU(MEŞ) renk (...renkli atın oğlu [veya oğulları]) ve sahip ilâve edilmiş ise *şa*^mNN (filânın [atı]) olarak ifade edilmiştir. Çiftin hayvanları birbirinden u₃ "ve" ile ayrılmıştır. Hususî haller, gereken yerde ilâve edilmiştir.

ı (çift) a rengi u3 b rengi, UM 2,2 No. 98 st. 3, 8, 9, 10, 13, 19 ; Ni. 7112 st. 2—4 ;

g) Ni. 1229 st. 10, 12'de.....u3 renk sa NN ifadesinde sa'dan sonraki isimlerin determinatifsiz yazılmasından dolayı atlara mahsus olması muhtemeldir. St. 12'de *Nu-u[h-hu-ri* tamamlaması doğru ise o, başkaca bir at ismi olarak geçtiğinden (bk. s. 99) bu husustaki düşüncemizi teyid eder.

Taylar

Metinlerimizde mahdut birkaç yerde çifte dahil hayvanlarla birlikte, aynı suretle renk ile tavsif edilmiş, bir TUR "küçük (,tay),ün de zikredildiğini görüyoruz :

UM 2,2 No. 98 st. 22 [1 (NIG2.LAL)] *si-ir-pi* [u₃(?) *si-ir-pi* TUR MI u₃ MI TUR *s[a]* m[.....m.....]

[1 (çift (yani))] bir doru (?) ve (?) küçük doru (?) (ve bir) [.....(şa)]'in yağız ve küçük yağızı, [.....(şa)] :

Burada heriki hayvanın yanında birer tay bulunduğu halde st. 23'te çifte yalnız bir tay kaydedilmiştir :

1 [S][A_s]/*s/i*(?)-*i* [*r-pi*] u₃ *si-ir-pi* TUR *sa* x [.....m.....] ,

[1 (çift, yani :) bir a] 1 (ve) bir, [.....(şa)]'m doru(?) ve küçük doru(?)'su [.....(sa)].

Her ne kadar yukarda bu listelerin erkek ve genç atlar için tanzim edildiği neticesine varılmış ise de, mezkûr tayları, koşuma alıştırma çağında analarının yanında tasavvur etmek daha cazip olurdu. Eğer burada zikredilen hayvanların hepsi erkekse, bu tayların beraber oldukları at ile kardeş olmaları da mümkündür⁷⁵.

Listelerdeki şahıslar ve idare bölgeleri

101 inci sayfada 5 inci maddedeki misallerde geçen at sahipleri arasında kralın da zikredilmiş olmasından ötürü, diğerlerinin de devrin önemli şahsiyetlerinden oldukları neticesine varılabilir⁷⁶. Metinlerimizin fena korunmaları ve çok kuru bir ifade ile yazılmalarından dolayı satır sonlarında daima şahıs determinatifi ile yazılmış, ekseriyetle Akatça isimler

⁷⁵ Burada harp arabasına üç at koşulmuş olabileceği akla gelirse de, ilâve atm küçük olarak tavsif edilmiş bulunması bu noktai nazarın lehinde değildir. İkinci bin yılın ortalarına doğru görülen harp arabalarına ikiden fazla at koşulduğu hakkında ne yazılı ne de tasvirî bir kayda tesadüf etmedim. Üç at koşulu harp arabasının Asur kabartmalarında ancak Yeni Asur devrinin sonlarına doğru ortaya çıktığı zannediliyor, bk. U. Popplow, *Pferd und Wagen im Alten Orient*, s. 18, 23; Weidner, *Die Reliefs der assyrischen Könige*, Erster Teil, 1939, s. 4, 154.

⁷⁶ UM 2, 2 No. 1 st. 6'daki "Udasas, herhalde BE 17 No. 55 st. 8, 16, 20'de kralın yakın muhitinden DUMU "mUdasas ile aynı veya aynı aileden olabilir. Mezkûr mektupta II. Burnaburiyaş zamanının Nippur *ga.en.na'sı* olan maruf Enlil-kidini'nin adı geçtiğine göre, bahis mevzuu at metni ile hemzaman demektir. UM 2, 2 No. 90 st. 18'deki *girişti* için de, belki, (22 ci Kas kiralı) Kurigalzu'nun, Ward, *Seal Cylinders*, No. 514'teki mührde adı geçen aynı isimdeki oğlu, iki vesikanın hemzaman oluşu dolayısıyla, namzettir.

taşıyan kimselerin " bu insicam içinde ne münasebetle zikredildikleri pek vazih değilse de, onların, Kaslar devrinin bariz bir vasfı olan merkezî idarenin⁷⁸ mümessileri olan memurlar olduğundan şüphe yoktur⁷⁹.

Listelerimizde sık sık yapılan yekûnlarda *pihatu* denen idare bölgelerinden toplanan at veya çift sayısı yazılmıştır. Adı korunmuş idare bölgeleri arasında *pihat Dür-Kurigalzu* (BE 14 No. 12 st. 42) ve *pihat Nippuri* (UM 2,2 No. 98 st. 18 ; belki BE 14 No. 12 st. 34'te de) gibi birinci derecede mühim eyaletler yanında, herhalde bu büyük sahaların içinde bulunan, veya müstakil olan, şahıs adile anılan daha küçük idare bölgeleri de zikredilmiştir⁸⁰.

At listelerinin tertibindeki gaye

UM 2,2 No. 1 st. 19'da atların koşmak için olduğu kaydını bütün çift veya tek at listelerine teşmil etsek bile, nihaî gaye olarak bu hayvanların hangi maksada yaramak için bir araya getirildiği pek vazih değildir. Koşmak'tan, herhalde, arabaya, aglebi ihtimal harp arabasına, koşmak anlaşılmalıdır. Aralarında kiralın da bulunduğu ileri gelen şahsiyetlere ait olması muhtemel olan ve çeşitli idare bölgelerinden teşkil edilen bu genç at birliklerinin elbette devlet hizmeti için tertiplendiğine şüphe yoktur. Bu mülâhaza ile metinlerimizin, harp arabası talimleri yapmak maksadile tanzim edilmiş olan aylık bir nevi seferberlik at listeleri olduğu düşünülebilir.

Zeyil : Nuzi at listeleri

Burada işlediğimiz metinlere benzeyen vesikalar Nuzi belgeleri arasında da bulunmuştur, bk. Pfeiffer ve Speiser, One hundred new selected Nuzi texts No. 98—100⁸¹.

No. 99 ve 100'de erkek atlar, *sîsü* NITA, No. 98'de kısraklar, *sisu* SAL, burada da çift'ler halinde tertip edilmiştir. Bu husus metinlerin

⁷⁸ Bk. BE 14 No. 12; UM 2, 2 No. 1; No. 98; Ni. 7112.

⁷⁹ Kaş'lar devrinde Babilonya'nın idarî ve iktisadî bünyesi hakkında tarafımızdan hazırlanmış bir eserde Nippur vesikalarının mabed idaresine ait oldukları reddedilmiştir.

⁸⁰ Torczyner, ABTR, s. 63 "Name des Hazannu ?" — Bu nevi şahıslardan birkaçının aşağıya nakledilmiş olan prosopographie'leri onların merkezî idare işlerindeki memur rollerini de açıklayabilir: BE 14, No. 12 st. 43; UM 2, 2 No. 1 st. 6; No. 98 st. 18'deki "Kilamdi-Ubriyas (bir kasit), UM 2, 2 No. 68 st. 4'tebir depodan atlara ışık için yağ almakta, UM 2, 2 No. 72 st. 30; No. 75 st. 20'de vergi mükelleflerinden yün mahsulünü tahsil etmektedir. UM 2, 2 No. 98 st. 8'deki Rabâ-sa-Ninurta, BE 14 No. 48 st. 16'da gene hayvanlarla alâkadar olan aynı isimdeki şahıs olabilir. Aynı suretle UM 2, 2 No. 98 st. 3'te geçen Hanbu, herhalde, UM 2, 2 No. 68 st. 3'te atlara aydınlık temini için yağ alan adaşından başkası olmasa gerekir.

⁸¹ BE 14 No. 12 st. 34, 46; UM 2, 2 No. st. 11, 19; CBS 12617 st. 9' (?), 14'; Ni. 1229 st- 14'; Ni. 7112 st. 6'.

⁸² Neşredilmiş Nuzi vesikaları Ankara ve İstanbul'da elde edilemediğinden aynı neviden başka metinler olup olmadığı araştırılamamıştır.

yekûnlarında hayvanların çift, *şimittu* olarak hesap edilmelerinden (No. 100 st. 13, 19, 26, 31) ve muayyen şahıslara çift çift teslim edilmelerinden anlaşılmaktadır.

Nippur at metinlerinde olduğu gibi burada da atlar renklerle tavsif edilmişlerdir. Akatça *sâmu* "al", *salma* "yağız,, ve *peşû* "kır,, renkleri gibi Hurrice *amkamannu* (fazla görüldüğü için "doru,, mu ?), *akkannu*, *babrunnu*, *baritannu*, *binkarannu*, *buharinnu*, *elae*, *meker*, *timzu*, *zirannu*, *zirramannu* (metin yerleri aynı eser, s. 130) kelimelerinin de at renkleri (bk. Speiser, 1. c.) olduğunda şüphe yoktur. Renk tabirlerinin zenginliği Nuzi'de at donlarının en ince bir tefrika tabi tutulduğunu da ifade eder. Bu kelimelerdeki *-annu*, *-innu* ve *-unnu* elemanlarının izah tecrübesi için bk. Speiser, Introduction to Hurrian, s. 115. Akatçada aynı ekleri ihtiva eden ve muhtelif dillere ait kelimeler için bk. Bilgiç, Dil ve Tarih—Coğrafya Fakültesi Dergisi 2, s. 38 v. d.

Nuzi at listelerinde hayvanların yaşları da yazılmıştır ki bunlar 4 ile 7 arasında değişmektedir. Buna mukabil at isimleri ve soyları zikredilmemiştir.

No. 100 st. 31'de 20 çift atın tüccarlardan saray için satın alındığını okuyoruz. No. 98 st. 3, 5'te atların sahipleri hususi şahıslardır.

Hayvanlar muhtelif kimselere birer çift veya birkaçar (No. 100 st. 13'te dört, 19, 26'da ikişer) olarak teslim edilmiştir. Bundan maksadın ne olduğu ve alanların ne vazifede buldukları söylenmemiştir. Burada sadece atların, onlara teker teker değil de çift çift verilmiş olduğuna işaret etmekle iktifa ediyoruz ⁸².

⁸² Burada, muhtelif yer ve zamanlardan kalma benzer at metinlerinin mevcut olduğunu ilâve ve mahiyetlerine kısaca temas edelim. Bunlardan Asurda bulunanlar KAV 31-38, 131, 132'dir. Bunlar herhalde Asur ordusuna ait harp arabası yoklama zabıtlarıdır, krş. O. Schroeder, KAV, s. VIII. Harp arabası atlarının yetiştirilmesi veya harp arabalı kıt'anın idaresi bu vesikalara göre amel *rab hanse* "elli'nin büyüğü" (KAV 31 Öy. 1), veya *amel rab kişir* (Asur sarayında yüksek askerî bir rütbe) (KAV 132 öy. 2, Ay. 2) uhdesindedir. Bir takım paragraflara ayrılmış olan metinlerde her paragrafta, memleketi de kaydedilmiş olan, bir amel *narkabti* "harp arabası idarecisi" ile atlar (KAV 31 öy. 25; 38 öy. 4 ve 131 öy. 3'te ANŞE *e-da-ni-u₂*) zikredilmiş olup bunlar "iyi" (matluba uygun) veya "iyi değil" (matluba uygun değil) suretinde tavsif edilmişlerdir.

Geç Asur devrinde Guzana (Tell Halaf)'da, civarda Asur ordusu için yetiştirilen veya toplanan at vesair binek hayvanlarına ait listeler bulunmuştur. Bunlarda sadece hayvanların cinsi, adedi ve onlara bakmak veya yetiştirmekle mükellef şahıslar zikredilmiştir, bk. Weidner, Die Inschriften von Tell Halaf, s. 10, 29 v.d.